

Deltion of the Christian Archaeological Society

Vol 22 (2001)

Deltion ChAE 22 (2001), Series 4. In memory of Manolis Chatzidakis (1909-1998)

The contribution of Manolis Chatzidakis to the Byzantine Museum and to the Benaki Museum

Μυρτάλη ΑΧΕΙΜΑΣΤΟΥ-ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΥ

doi: [10.12681/dchae.332](https://doi.org/10.12681/dchae.332)

To cite this article:

ΑΧΕΙΜΑΣΤΟΥ-ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΥ Μ. (2011). The contribution of Manolis Chatzidakis to the Byzantine Museum and to the Benaki Museum. *Deltion of the Christian Archaeological Society*, 22, 33–35. <https://doi.org/10.12681/dchae.332>

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Η συμβολή του Μανόλη Χατζηδάκη στο Βυζαντινό
Μουσείο και στο Μουσείο Μπενάκη

Μυρτάλη ΑΧΕΙΜΑΣΤΟΥ-ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΥ

Τόμος ΚΒ' (2001)

ΑΘΗΝΑ 2001

Η συμβολή του Μανόλη Χατζηδάκη στο Βυζαντινό Μουσείο και στο Μουσείο Μπενάκη

Αν θέλουμε να ορίσουμε την προσφορά του Μανόλη Χατζηδάκη στα δύο σπουδαία μουσεία της Αθήνας, των οποίων είχε τη διεύθυνση για μεγάλο χρονικό διάστημα, μπορούμε να πούμε, νομίζω ανεπιφύλακτα, ότι έδωσε στο Μουσείο Μπενάκη ζωή και έδωσε στο Βυζαντινό Μουσείο καινούργια πνοή. Αλλά ας πάρουμε τα πράγματα με τη σειρά.

Ο Μανόλης Χατζηδάκης ανέλαβε Διευθυντής του Μουσείου Μπενάκη το 1941. Ήταν μόλις 32 ετών, με σπουδές στην Αθήνα και κατόπιν στο Παρίσι και στο Βερολίνο, όπου έστειλε ο δημιουργός του Μουσείου Αντώνης Μπενάκης τον νεαρό προστατευόμενό του. Στη δυτική Ευρώπη σπούδασε βυζαντινά και ισλαμικά, διευρύνοντας τους επιστημονικούς του ορίζοντες σε κατευθύνσεις που ταίριαζαν στο Μουσείο και δίνοντας βάρος στη μελέτη της βυζαντινής τέχνης, που ήδη οριοθετούσε τις προτιμήσεις του.

Έμεινε στο Μουσείο Μπενάκη 32 χρόνια, έως το 1973, έχοντας κοντά του αφοσιωμένη, ακούραστη και άξια Επιμελήτρια από το 1951 τη σύζυγό του Ευγενία Βέη-Χατζηδάκη, που, μεταξύ άλλων, χάρισε στο Μουσείο το σημαντικό επιστημονικό κατάλογο των εκκλησιαστικών κεντημάτων. Με ζωηρή και ουσιαστική συμμετοχή στα τεκταινόμενα του Ιδρύματος, η Ευγενία Χατζηδάκη, φρόντιζε, εξάλλου, με στοργή και διακριτικότητα, να τον ελαφρύνει από βιοτικές και άλλου είδους μέριμνες, για να μένει όσο γινόταν ελεύθερος στο πολύπλευρο έργο του. Θήτευε κιόλας, από το 1943, στην Αρχαιολογική Υπηρεσία του Κράτους, στην οποία ανέλυνε επίσης το χρόνο και τα επιστημονικά ενδιαφέροντά του.

Το Μουσείο είχε μόνο μία δεκαετία που λειτουργούσε προτού αναλάβει τη διεύθυνσή του ο Μανόλης Χατζηδάκης. Στις τρεις και πλέον δεκαετίες που ακολούθησαν, έδωσε πράγματι στο ίδρυμα του Αντώνη Μπενάκη ζωή και εξέχουσα παρουσία· στη λειτουργία, στην οργάνωση των αρχείων, στους σχεδιασμούς και προσανατολισμούς του Μουσείου ορίζοντας με γνώση και σύνεση τις σταθερές αρχές και προωθώντας τους τρόπους που εμπέδωναν την ασφαλή επιστημονική του υπόσταση. Ευγενικός, μεθοδικός και αποφασιστικός, στις εκδηλώσεις του ήπιος, με εκείνη τη λεπτή ειρωνεία που φέγγιζε στο βλέμμα του αντάμα με ένα χαμόγελο συνεννόησης –συνενοχής, θα την έλεγες–, ευφυΐας και ευαισθησίας, ο Μανόλης Χατζηδάκης άγγιζε με τη συναρπαστική προσωπικότητά του συνεργάτες και υπαλλήλους, έστεργε και ενθάρρυνε όλους και έδινε στο Μουσείο ό,τι καλύτερο είχε να προσφέρει η προσωπική συμβολή και εργασία τους.

Έως το 1954 ήταν κοντά στον Αντώνη Μπενάκη, αρωγός στην προσεκτική επίσης επιλογή των έργων που αγόραζε για τις συλλογές του Μουσείου. Οργάνωσε σειρές ετήσιων διαλέξεων, ξεναγήσεις, περιοδικές εκθέσεις, πλούτισε τις συλλογές και τα αρχεία, μερίμνησε για τη συντήρηση εικόνων, εξέδωσε καταλόγους και οδηγούς του Μουσείου και το ανέδειξε, αυτό και ξεχωριστά του εκθέματα, με δικές του μελέτες. Το Μουσείο είχε συμμετοχή σε σημαντι-

κές εκθέσεις της Αθήνας και του εξωτερικού, ενώ το 1959 παρουσίασε σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Smithsonian της Ουάσιγκτον έκθεση Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης, που περιόδευσε για δύο χρόνια σε πόλεις της Αμερικής. Το 1957 ιδρύθηκε το σωματείο «Φίλοι του Μουσείου Μπενάκη», που με την καθοδήγησή του οργάνωσε και πρωτοποριακά εκπαιδευτικά προγράμματα με διαγωνισμούς μαθητών.

Επί των ημερών του Μ. Χατζηδάκη, το Μουσείο Μπενάκη δέχθηκε εξαιρετικές δωρεές: τα ιστορικά κειμήλια του Ελευθερίου Βενιζέλου, τις μεγάλες συλλογές του Δαμιανού Κυριαζή και της Ελένης Σταθάτου, τη συλλογή του Λουκά Μπενάκη και άλλες. Για την άρτια παρουσίασή τους, προχώρησε σε κτιριακές επεκτάσεις, που έδωσαν εύρος στους εκθεσιακούς χώρους με την προσθήκη νέων περύγων. Στο υπόγειο διαμόρφωσε νέα αίθουσα Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης. Οργάνωσε την έκθεσή τους με τις σύγχρονες μουσειακές αρχές: με λεπταίσθητη αντίληψη προσδίδοντας τις διακριτές αποχρώσεις, ωστόσο με τρόπο που εξασφάλιζε τη συνοχή και την αρμονική εμφάνιση του όλου στη ζεστή αρχοντική ατμόσφαιρα του Μουσείου. Περιορισμένες επεμβάσεις του, άλλωστε, στόχευαν στη βελτίωση της αρχικής έκθεσης του Α. Μπενάκη, την οποία σεβάσθηκε μέχρι τέλους.

Το 1960, ο Μ. Χατζηδάκης μετακινήθηκε από την 1η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων στη διεύθυνση του Βυζαντινού Μουσείου, στην οποία διαδέχθηκε τον Γεώργιο Σωτηρίου. Το 1967 τέθηκε σε διαθεσιμότητα. Επανήλθε στην ενεργό υπηρεσία το 1973 και με το τέλος της δικτατορίας, το 1974, στη διεύθυνση του Βυζαντινού Μουσείου και πάλι, όπου έμεινε μέχρι τη συνταξιοδότησή του το 1975.

Το Βυζαντινό Μουσείο, ιδρυμένο το 1914, επέβαλλε το 1960, με τη μακρόχρονη, χρηστή και δραστήρια διοίκηση και το επιστημονικό ήθος του Γ. Σωτηρίου και με τη στοργική συμπαράσταση της Μαρίας Γ. Σωτηρίου, την εικόνα ενός συγκροτημένου και καλά ρυθμισμένου οργανισμού, με αξιοσημείωτη παρουσία. Ο Μ. Χατζηδάκης έφερε μαζί του τον άνεμο. Η οργάνωση της ένατης έκθεσης υπό την αιγίδα του Συμβουλίου της Ευρώπης, την οποία ανέλαβε η Ελλάδα, με θέμα και τίτλο «Η βυζαντινή τέχνη, τέχνη ευρωπαϊκή», κινητοποίησε το Μουσείο σε όλα τα επίπεδα δράσης, εφόσον αυτό με τον εξέχοντα βυζαντινολόγο που ήταν στην κεφαλή του είχε ουσιαστικά την ευθύνη της. Από το 1961 έως το 1964, που πραγματοποιήθηκε η ωραία έκθεση στο μέγαρο του Ζαπλείου, το Μουσείο βίωσε τους γοργούς ρυθμούς και τη ζωογόνα ένταση ενός πραγματικά μεγάλου έργου, μάλιστα για τις τότε συνθήκες του τόπου. Το επιστημονικό μέρος επωμίσθηκε, με την άγρυπνη καθοδήγηση του Μ. Χατζηδάκη, μία ομάδα νεαρών, και αργότερα διαπρεπών, βυζαντινολόγων, που εργάσθηκε στη συγγραφή επίσης του επιβλητικού καταλόγου της. Από τα 700 περίπου, κάθε κατηγορίας έργα από 18 χώρες που την απάρτισαν, τα 368 ήταν από ελληνικά κρατικά και εκκλησιαστικά ιδρύματα και ιδιωτικές συλλογές, και δεν ήταν λίγα αυτά που χρειάσθηκε να συντηρηθούν στο Μουσείο. Τα εργαστήρια αναδιοργανώθηκαν το 1963, για να επαρκέσουν στις ειδικές ανάγκες –τότε κατασκευάσθηκε η κτιριακή προσθήκη, όπου στεγάζονταν έως τελευταία–, οι συντηρητές πολλαπλασιάσθηκαν, οι μέθοδοι και ο εξοπλισμός εκσυγχρονίσθηκαν. Παράλληλα, φωτογραφήθηκαν όλα σχεδόν τα αντικείμενα της έκθεσης, ως αρχή για τη συμφωνημένη συγκρότηση στο Μουσείο φωτογραφικού αρχείου βυζαντινής τέχνης, με διεθνή χαρακτήρα.

Στα έργα με πλατιά προοπτική που συντελέσθηκαν εκείνα τα χρόνια, πρέπει να προστε-

θούν το πρόγραμμα για την έρευνα, φωτογράφιση και καταγραφή των βυζαντινών τοιχογραφιών και η οργάνωση του Κεντρικού Εργαστηρίου Συντηρήσεως και Αποκαταστάσεως Ζωγραφιών και Ψηφιδωτών στο Μουσείο. Ο πλουτισμός των συλλογών του με περισυλλογή αποτοιχισμένων τοιχογραφιών και γλυπτών, με δωρεές και αγορές· η τακτοποίηση των αρχείων και η βιβλιογραφική αποδελτίωση των έργων, που άρχισε τότε· η αναδιοργάνωση των αποθηκών με σύγχρονες προδιαγραφές· η συντήρηση έργων από την έκθεση και την αποθήκη, που απέδωσε και αρκετά σπουδαία ευρήματα σε εικόνες, καθώς και οι επανεκθετικές εργασίες, ήταν ανάμεσα στα πράγματα που σταθερά απασχόλησαν τον Μ. Χατζηδάκη στη διάρκεια της θητείας του εδώ. Θα σημειωθεί ιδιαίτερα η επανέκθεση στις δύο πρώτες αίθουσες του ορόφου στο κεντρικό κτίριο, όπου έδωσε εξαιρετο δείγμα μουσειακής αγωγής και καλαισθησίας με την παρουσίαση των βυζαντινών έργων.

Ο χρόνος δεν επιτρέπει να αναφερθούμε σε περισσότερα: Στα λαμπρά του δημοσιεύματα, που συχνά εστιάζονταν στα σημαντικά εκθέματα του Μουσείου. Στην αίγλη που αυτό απέκτησε στις ημέρες του. Στην αγάπη, υποστήριξη και ενθάρρυνση που έδινε αφειδόμενα σε νέους επιστήμονες, αυτούς που εργάστηκαν στο Μουσείο και στους άλλους που προσέτρεχαν με εμπιστοσύνη στην κρίση του, απολαμβάνοντας τον εύμετρο λόγο και την καθαρή επιστημονική σκέψη του. Στην πνοή που εμφύσησε και στη θερμή ατμόσφαιρα που δημιουργούσε η σύμπνοια με μαθητές, συνεργάτες και φίλους του. Και ακόμη, στο ζωντανό ενδιαφέρον κατόπιν, που κράτησε μέχρι τέλους, για τα πράγματα των δύο Μουσείων, του Βυζαντινού και του Μουσείου Μπενάκη. Με όσα κύλησαν και άλλαξαν, κρατούν ασφαλώς και τα δύο ζωντανή και απτή την ενθύμηση αυτών που σχεδίασε, έπραξε, πρόσφερε.

ΜΥΡΤΑΛΗ ΑΧΕΙΜΑΣΤΟΥ-ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΥ

*Επίτιμος Διευθύντρια
του Βυζαντινού Μουσείου*